

Katra

Iz zapiskov Ivana Kaiba

I.

1896

Življenje se ni po smrti tete Ajke v naši, Kajbetovi, hiši skoraj nič izpremenilo, pa vendar je drugače pri nas, kar je moja žena Marija sprejela v službo Telbanovo Johano v kuhinjo in Čudetovo Katro v štacuno.

Trideset let je, kar sem Marijo pripeljal z Dunaja k nam. Našla si je prijateljice, skrbi za naš dom, tudi posamezne besede in stavke govori po naše, vendar pa je ostala Dunajčanka, ki še vedno živi s Pratom in dunajskim življenjem. Opoldne me pričaka na hodniku, ko se vrnem z rotovža. Smehlja se, pa vendar vem, da se ji srce trga od domotožja po Dunaju in velikem svetu.

Moje življenje pa teče po ustaljenem urniku. Zjutraj že ob šestih odpiram štacuno in pregledam knjige, pa robo, ob tričetr na osem hitim čez cesto na rotovž, opoldne se vračam v štacuno. Naš psiček dakel Pinerl me spremlja zjutraj do rotovža in me čaka pod klopco na Placu do poldneva, potem pa spet korakava do naše štacune. Marija je bila do sedaj zjutraj sama v štacuni, dokler ni prišla k nam enajstletna Katra od Svetega Duha.

Kako se je vse umirilo, kako leno teče potok mojega življenja, kje so brzice, slapovi in tolmuni, ki so me nekdam zanašali po kloštrih v Feldkirchu in po Švajcarski pa med slovenskimi študenti na Dunaju.

Pa vendar vstopamo v novo ero, v vek velikanskih sprememb in strašnega napredka.

Namesto kumernih dobrohotnih domačih Novic prelistavamo debela časnika Slovenec in Slovenski narod. Oba lista tekmujeta med seboj in blatita drug drugega, to je gospode, ki ju izdajajo.

Izvemmo pa le danes veliko več, kaj se dogaja po svetu, kot v moji mladosti.

V Ljubljani pri Maliču kažejo živeče figure – fotografije, ki se pomikajo na belih rjuhah, razpetih na steno. Ljudje na podobah so kot živi, hodijo, vozijo se s kolesi in plešejo.

Na rotovžu pa gospodje veliko govore o telefonu, ki so ga napeljali na ljubljansko pošto.

Z žicami so povezali posamezne kraje in po žicah prenašajo pogovore čez velikanske daljave.

Po ljubljanskih ulicah pa ropota bicikel, ki sam vozi, saj kolesa goni motor.

Srečen sem, da sem doživel te velike reči! Manj pa me veseli, da na občini pa tudi med znanci ne slišim drugega kot prepirenge med pristaši katoliške politične stranke in pristaši narodne stranke, kakor klerikalci in liberalci po novem kličejo svoji stranki. Namesto, da bi vsi Slovenci držali skupaj, saj nas je tako malo, se pripravamo in nagajamo drug drugemu. Vsi ne vidimo strašne navarnosti: Avstrija se povezuje z Nemčijo, Italija sega po Trstu in Istri. Slovenske štacune in kmetije gredo na boben, ljudje pa se sele v Ameriko in še dalje. Skrivne agencije spravljajo vojaške begune in ljudi brez potnega lista v Ameriko. Na ladji imajo najboljše prostore Nemci, Slovence pa nameste najgloblje in jih pod palubo nagnetejo kot živino.

Zadnjič je župan Lenček na seji povedal, da je pri nas desetkrat več tujih podjetij kot slovenskih. V Ljubljani in v Mariboru so nad štacunami sama nemška imena, v njih pa gara za nizko mezdo slovenska raja. Čez petdeset ali sto let bo le še nekaj slovenskih ljudi na kmetih, kar jih ne bo pobegnilo v Ameriko, da s krvavimi žulji prislužijo nekaj dolarjev, če ne bodo pustili mlada življenja v tujih rudnikih.

Doma se o vsem tem ne morem pogovarjati, saj Marija naših težav ne more razumeti, čeprav mi je doma lepo. Po južini ob nedeljah se zlekem na malem divanu in z dolgo pipo v ustih poslušam Marijo, ki pripoveduje čenče s Placa in iz štacune.

Deklini sta pri nas že od vsehsvetov. Johana pomaga Mariji v kuhinji, riba lesena tla velikih izb in dolgih hodnikov in prinaša na glavi v velikem modrem škafu vodo iz štirne na Placu. Opazujem z okna, kako priročno zavihti škaf na pisani svitek, ki ga ima na vrhu temena. Ob štirni s težkim škafom na glavi klepeta z deklami, potem pa prenese na glavi škaf z vodo po strmih štengah v temačno kuhinjo in ga odloži na posebno trikotno mizo, ki stoji v kotu nasproti velikanskega zidanega ognjišča.

Še zmeraj svetimo s smrdljivcem in deklini morata vsak dan očistiti osem petrolejk, Johana štiri za stanovanje, Katra štiri za štacuno in kanclijo.

Johana je hodila vsak dan štiri leta k častitim gospem Uršulinkam v šolo, pa sem se le odločil, da vzamem Katro v štacuno, čeprav je hodila le vsak četrtek od Svetega Duha v hribovsko šolo, in še to le do enajstega leta starosti. Sklenil sem, da deklino sam naučim gladkega branja, pisanja in računanja. Rad se spominjam, kako sta deklini za vsesvete prišli k nam, h Kajbetu.

Johana je s pisanim cekarjem odhitela po kamnitih štengah v kuhinjo. Marijo je poznala iz štacune, saj je hodila po kofetke in cenzelce, pa po ocet, sol in smrdljivec. Katro pa je pripeljala naša stara dninarica Jera. Deklina je bila v dolgi plavi kikli in zavita v velik črn plet. Na glavi pa je imela modro ruto, zavezano pod brado. Zaručani črni lasje so ji silili izpod rute. Vse tri, Jera, Katra in Johana, so se sedele v temačni kuhinji za nepogrnjeno leseno mizo. Marija jih je silila s čajem in mlečnim kruhom.

Odpeljal sem jih v štacuno in nato v kanclijo in jim povedal, da bom plačeval deklinama po dvanajst kron vsaki na mesec za delo v kuhinji in za delo v štacuni. Delati bosta pa

morali vse dni, tudi ob nedeljah, od šestih zjutraj pa do noči. Ob vsehsvetih pa jima bomo vsako leto kupili nove gvante in šolne, za zimo pa še volnene plete.

Marija je odločila, da bosta deklini spali v kamrah, kjer sem jaz prebival, ko sem bil študent. Johana je dobila dolgo kamro, ki je povezana s prav tako kamro z oknom na vrt. V vsaki kamri je visoka postelja z belim pregrinjalom, v Johanini pa še visoka bela zidana peč in majhna umivalna miza s skledo in vrčem za vodo. Katra je položila na posteljo culo iz kotenine. Jera ji je dala vanjo platneno srajco, nogavice in tri smrkavce.

Deklini sta nezaupljivo gledali mestno gospo, ki je drobila po štacuni in jima v spakedrani slovenščini pripovedovala, kaj naj storita. Umili sta se z mrzlo vodo, nato pa obe preoblekli v plave obleke iz kotenine. Marija jima je pripasala še siva predpasnika.

Ko se je Jera vračala k Svetemu Duhu, jo je Katra spremljala do Kamnitnika. Vem, da je hčeri zabičevala vso pot, naj uboga, naj vztraja, saj je v bajti preveč ust za dve njivici krompirja.

Ko se je Katra vrnila v kuhinjo in sedla k Johani za leseno mizo, sem videl, da ima deklina rdeče oči od vekanja.

II.

1898

Na velikonočni ponedeljek hodimo Ločani v Crngrob, pa ne le božje grobe molit, temveč se popoldne gostimo pred cerkvijo pri dolgih lesenih mizah.

Johana se je že zjutraj odpravila z domačimi, midva z Marijo pa sva vzela s seboj Katro.

Kako jo je Marija nališpala. Oblekla jo je v židan plavkast gvant s širokimi rokavi in nabrano kiklo. Obuti je morala črne šolne z mašnjami, na glavo pa ji je poveznila belo havbico iz špic.

Ko smo prišli pred crngrobsko cerkev, se je deklina pognala po travniku in hitela na drugo stran k materi. Videl sem, da pred štanti Svetaduharji ogledujejo lectove srčke. Fantini pa so zijali v Katro in se grdo smejali njenemu gvanu.

Z Marijo sva sedla med loško gospodo. Sosed Homan je pripeljal na zapravljivčku sodček štajerskega rizlinga in velike pladnje z gnatjo, želodcem in belim kruhom. Gospa Beti je ponujala sosedom kozarce iz papirja in bele papirnate prtiče.

Placarski fantini so s kmečkimi fanti fucali za pirhe, ki so jih postavili na vrh zidu ob cerkvi. Katra je stala ob vodnjaku pred cerkvijo, obleka je bila poškopljena z blatom, čevlji premočeni in blatni.

Gospod Homan, gostilničar in pek iz najlepše hiše na Placu, je sedel na koncu mize in počasi srkal močno pijačo. Beti je pravila:

– Notarjevi so nam pripeljali s Štajerskega iz svojega vinograda tole zlato kapljico prav za velikonočni ponedeljek.

Nazdravili smo si in se veselili sončnega dne. Nadučitelj Slavko Flis, ki je pred leti vzel

Homanovo Ivanka, vdovo tržaškega bogataša Marinija, je pripovedoval:

– S šolarji bomo očistili poti, ki vodijo k žeganemu studenčku.

Gospa Halladova, vdova ljubljanskega profesorja, hči trgovca Kocellija, je dodala:

– Ali veste, da bomo v Loki ustanovili olepševalno društvo, ki bo skrbelo za fremdlerje, ki so včasih kar trumoma prihajali v Loko.

Logarjeva Tilka je navrgla:

– Pravijo, da je zdaj v Loki premalo sence in unterhaltenge.

Nadučitelj Flis se je vmešal:

– Gospici mislita na zabave letoviščarjev, ki bodo prihajali k nam.

Marija je nemirno pogledovala na prostor pred cerkvijo. Telbanova Johana je z materjo pristopila k naši mizi in nas pozdravila. Katra pa je stala sredi svetaduških otrok in šele, ko jo je Jera nagnala, sta prišli k naši mizi. Marija je bila nejevoljna, meni pa se je deklina smilila. Jeri sem dejal, naj dekle vzame s seboj k Svetemu Duhu, jutri pa naj Katra le pride zgodaj v štacuno. Župan Lenček se je obrnil k meni:

– Dobro, da se v nedeljo nisi peljal z biciklom v Selško dolino. Cela vojska biciklistov se je pripeljala iz Ljubljane v Železnike. Kar s štacijona so se s kolesi pognali ob Selščici proti Železnikom. Vso pot so jodlali in prepevali nemške pesmi.

Flisova Ivanka je hitela:

– Slišala sem, da so se popoldne, ko so se vrnili iz Železnikov, ustavili na Štemarjih in podkupili muzikante, da so igrali same nemške pesmi.

Spet se je oglasil Lenček:

– Brez skrbi, bomo že vzdržali, čeprav imamo, žal, samo v Poljanski dolini Tavčarja.

Nenadoma so zadonele tamburice in zaslišali smo fantovsko petje. Placarski in okoliški fantini so stali pred cerkvijo in peli: Po jezeru, bliz Triglava ...

– Ali jih slišite? se je obrnil Flis k Lenčku.

– Če ne bomo mi, bodo pa naši mladi doživeli slovenske šole, pa še slovensko univerzo v Ljubljani!

Lenček je nadaljeval:

– Dobro, da smo dobili kranjsko gimnazijo. Ravnatelj Hubad že ob šestih zjutraj leta po mestu in budi pri gospodinjah gimnazijce. Fantje pa so se kar sami postavili na noge. Višješolci se uče ruščine in srbsčine, s polhovkami letajo po mestu, pa še za balkansko vojno se navdušujejo.

Toplo mi je bilo pri srcu, pa me je hkrati bolelo, ko sta se Marija in Lenčkova Lina pogovarjali po nemško o Dunaju in novih klobukih.

III.

1900

Pa je spet življenje v naši zatohli štacuni. S Käthe, kot kliče Marija Čudetovo Katro, so prišli v štacuno študentje s Placa, s Fare in s Puštala. Komaj odidem na rotovž, že sede

na dolgi klopi pred pultom. Pa se je pritožila gospa Seršenova:

– Saj veste, gospod Kajba, da je že moja navada, da pri vas kauf ich mir Oel und Salz. Saj vam nič ne rečem, pa tudi gospe ne, aber diese Lausbuben, veste, v štacuni. Das ärgert mich!

Ko sem prišel z rotovža v kanclijo, sem jezno ošinil fantine, ki so nemoteno sedeli na dolgi klopi, in ko da me ne vidijo, razpravljali o železnici, ki naj bi čez Loko in po Poljanski dolini peljala na morje, pa o Prešernovi stoletnici, pa o prvi umetniški razstavi v Ljubljani.

– Vsi bomo na otvoritvi umetniške razstave, saj je Grohar naš prijatelj. Največji slovenski slikar je, je pritrdil Birollov Gvidon, ki živi z materjo in bratom Ninom v veliki hiši nasproti cerkve sv. Jakoba. Pomislil sem, da ti mladi ljudje več vedo o naših slovenskih zadevah kot gospodje na rotovžu.

Ko zapisujem zapisnike s seje in se gospodje pritožujejo nad ponočnim vrvenjem Svetaduharjev in prifarskih fantinov, ki se pretepajo s Placarji, ali pa nad nočnim čuvajem, ki je ponoči le enkrat ali dvakrat zapel "Varte ogenj, varte luč", nato pa pobegnil pred rogovileži, so mi pogovori fantinov kar všeč. Zdi se mi, da sem spet med slovenskimi študenti na Dunaju.

Petdesetletnico vladarja Franca Jožefa smo Ločani proslavljali čez vse imenitno. Vse hiše so bile v fanah, pa so bile med avstrijskimi orli tudi naše belo-plavo-rdeče trobojnice. Električne luči so gorele po vseh gasah in po domovih od sedmih do devetih zvečer. Zjutraj pa je zadonelo štiriindvajset topovskih strelav s Kamnitnika.

Župan Lenček je predlagal na rotovžu, naj v čast prazniku skupaj s Faro napeljemo vodovod. Nune bodo pa gradile svoj vodovod za kloster in internat.

Na belo nedeljo letos, 1900, so pa že odprli na Fari vodovod. Speljali so vodo na osemnajst metrov visoke line farne cerkve

svetega Jurija in požarna bramba je brizgala vodo na vse strani. Graščak Strahl je pozdravljaj vaščane Stare Loke, godba požarne brambe in muzika iz Kranja pa sta veselo igrali.

Pa še več reči se je letos zgodilo. Na občini je nadučitelj Flis poročal, da je Olepševalno društvo dobilo petsto goldinarjev posojila za zgradbo mestne kopeli na zemlji Jožeta Koširja. Gospodje na rotovžu so tudi sklenili, da poderejo stari komun nasproti rotovža in tam zgrade dom požarne brambe.

Dijak Tone Jamar

Tako se naše staro mesto spreminja in posodablja, le ljudje smo ostali isti. Sosedje se prepiramo za košček zemlje in za prostor na Placu, po krčmah pa zaradi strankarske pripadnosti.

Naši deklini, Marija se je tako navezala nanji, kot da bi bili njeni, pa sta iz nerodnih otročaje v zrasli v čedni dekleti. Telbanova Johana ima svoje v Gasi pod Gradom in jih vsak dan obiskuje. Katra pa je vsako nedeljo, ko je Jera po maši pri kapucinarjih sedela v naši temačni kuhinji in pila iz velike skodele belo kavo ter pripovedovala, kaj delata Katrina brata, devetletni France in sedemletni Nace, imela objokane oči. Sedaj sta oba fantina že pri kruhu. France služi za malega hlapca pri Vrbežniku v Virmaših, Nace pa dela na Trati pri Heinricharju in bo kmalu postal gospodarjev kočijaž.

Pinerl je deklini sprejel, včasih dekelček namesto pred rotovžem čaka name kar v štacuni pri Katri. Johana pa skrbi za tri mačke, ki se vlačijo po hiši in pazijo, da ne bi iz gnojne jame zašla kakšna nesnaga v naše magacine.

V kanclijo je teta Agnez vsako zimo postavila veliko gajbo in reševala v njej ob hudem mrazu prezeble sinice, kose in golobe, kajti ptice pogosto prilete na veliko okno kanclije in večkrat otrple obleže na polici. Zdaj pa je Katra s podstrešja privlekla gajbo, jo poribala in obložila s papirjem od časnikov. Od doma je prinesla ješprena, pšenice in kaše. Ko stojim v topli kancliji in gledam ter poslušam pernate goste, se spominjam otroških let in dobre tete Ajke.

Z Marijo pa sva Katri še nekaj dovolila že tisto prvo leto, ko je prišla k nam in ji ni bilo še niti dvanajst let. Marija je nekoč pri južini dejala:

– Käthe, v pralnici na ganku bi pa lahko imela svojega jančka!

Kakšna sreča je zasijala v dekletovih očeh. Katra, ki tako kot vsi naši kmetski ljudje ne izkazuje čustev, je vstala, prijela Marijo za roko in jo položila na svoje lice. Marija pa je otroka objela in pritegnila k sebi. Še isto popoldne je Marija prišla v štacuno. Katra pa je z Johano odšla čez Gorajte k Svetemu Duhu. Drobnege belega jančka sta dekleti več prenesli kot prepeljali v Loko. V pralnici sta nastlali v kotu mehko mrvo. Jančka sta umili in poštrigali, nato pa jima je Marija dala svilen rdeč trak, ki sta ga živalci privezali okrog vratu.

Še sedaj Katra vsako jutro vodi jančka čez Kamniti most, pa mimo novega britofa na Kamnitnik. Fantini se norčujejo iz deklina, ki na vrhu Kamnitnika pase svojo živalco in gleda proti Svetemu Duhu.

Leta 1900 pa smo vsi Slovenci slavili stoletnico pesnika Prešerna. Pred Frančiškansko cerkvijo v Ljubljani mu nameravajo postaviti ogromen spomenik, delo slovenskega kiparja Ivana Zajca. Franja, žena našega prijatelja doktorja Tavčarja, je prinesla k Lenčkovim majhen kip velikega pesnika. Placarske gospe so sklenile, da bodo poskrbele za Prešernovo proslavo v Loki. Mislim, da je načrt zagledal beli dan v salonu pri apotekarju Burdychu, kjer se okrog gospe Ane zbirajo vse važnejše Ločanke. Tako, kot so gospe prebrale v Narodu o društvih v Ljubljani, so ustanovile pripravljalni odbor. Vanj so izbrale gospe Lino Lenčkovo, Elo Semenovo, gospico Kocelli, notarja gospoda Nika Lenčka, apotekarja gospoda Ervina Burdycha in dva učitelja, gospoda Slavka Flisa in Friderika Kramerja. Učitelj Flis je povabil

oba loška pevska zbora – zbor bralnega društva in zbor društva katoliških rokodelskih pomočnikov. Kako prav je, da so po dolgem času moji someščani pozabili na strankarske razprtije in se lotili kulturnega dela skupaj. Osmega aprila smo zvečer vsi hiteli v Čitalnico.

Na odru je deklamirala učiteljica Franica Zemljanova Prešernovo odo Slovo od mladosti. Gospici Lina in Ana Kocelli sta igrali na klavir, v četverospěvu pa so nastopile gospice Ivana Kebeljca, Jerica Dolenceva, Gusti Kramerjeva in Franica Zemljanova. Glavne pa so bile žive podobe, ki so prikazovale slovenske narode. Pripravila jih je gospa Ela Semenova, instaliral gospod Evgen Burdych, dekoriral pa nadučitelj, gospod Franc Papa. Placarji, posebno gospe in gospice, so se kar ponujali za sodelovanje. Z Marijo in Käthe sem sedel v prvi vrsti. Ženski sta vzklikali ob vsaki podobi in ugotavljali, kdo so nastopajoči.

Na oder sta prikorakala Rozika Getejeva in Josip Deisinger v slovenskih narodnih nošah. Priklonila sta se, mi pa smo ploskali. Študenti, ki so stali v ozadju dvorane, so vzklikali: – Živijo! Zdravo!

Hrvata sta bila Metka Kašmanova in Leopold Primožič, Čeha Albina Deisingerjeva in Maks Jazbinšek, Poljaka Roza Deisinger in Ivan Adamič, Bolgarka nadučiteljeva hči Mici Papa, Srb pa gospod Stepišnik. Nato sta se prikazala sokola: Ivanka Hafnerjeva in Rafko Thaler. Na koncu smo zagledali najlepše: Tilka Logarjeva, gospa Kramerjeva in Ivanka Hafnerjeva so bile oblečene v beli, modri in rdeči obleki, visoko so dvigale velik napis: vera, upanje, ljubezen! Dvorana je odmevala od klicev in ploskanja. Na oder je stopil Baronov Gustl v gorenjski narodni noši in delil igralcem šopke teloha in vresja. Nato pa je Hudarevnikov Štefan s Fare zapel Prešernovo Zdravljico:

Žive naj vsi narodi, ki žele dočakat' dan, da koder sonce hodi, prepri iz sveta bo pregan!

Ljudje so vstajali s sedežev in ploskali. Študentje iz kranjske gimnazije pa so kar sredi dvorane igrali na tamburice in peli. Mladi glasovi so doneli po trgu in še naprej proti Kamnitniku in Fari.

Lepo mi je bilo. Mislil sem na Dunaj in na tista lepa leta, ki sem jih prebil s Stritarjem in drugimi slovenskimi študenti.

IV.

Vesel sem, da študentje prihajajo v našo štacuno in da so izbrali za družčino prav našo Katro in njene prijateljice, Višnerjevo Tončko in Žebjarjevo Jerico.

Marija si okrog poldneva priveže čipkast bel predpasnik, popravi si debele kite, ki jih ima zvite na temenu, in oddrobi v štacuno. Pa še celo družčino gosti z vinsko župo! Iz štirih jajc stepe s kozarcem vina vinsko župo in jo v veliki stekleni skledi sama nese v štacuno. Fantini nalože v velike skodele mehke piškote, ki jih Marija tako rada pripravlja, in jih zalije s penečo rumeno peno. Zadnjič je Marija pri južini povedala:

– Ali veš Jean, da se tile Käthini prijatelji uče ruščine, pa tistega podobarja, ki ima atelje v kavarni, poznajo.

Katra je pritegnila:

– Slikar Ivan Grohar je naš prijatelj, Birollov Gvidon je čisto nor na njegove podobe.

Gospod pa ima tudi rad fantine, še za gradom se je z njimi podil, ko so se igrali Indijance.

Pa je slikar Grohar prišel tudi v našo štacuno in pregovoril Marijo, naj se z deklinami in fantini odpelje v Ljubljano in obiše z njimi prvo slovensko umetniško razstavo.

V nedeljo pri južini sta obe ženski in še Johana planili name, da sem končno privolil, da se odpeljeta v Ljubljano. Pa naj, saj tiste podobe ne kažejo drugega kot barvaste packarije pa Loko zavito v meglo in snežne oblake. Pa vendar Mariji privoščim, da gre z mladimi v

Žebjarjeva Jerica, Tončka Višner, Katka Langerholc

Ljubljano in vsaj od daleč spet sreča tako življenje, kot ga je poznala v mladosti.

Pa mi vseeno ni bilo čisto prav, da bosta moji ženski odšli s temi plašurji v Ljubljano.

Študenti so stali pred hišo v soboto že pred šesto uro zjutraj, Tončka in Jerica pa sta še pred šesto vlekli za zvonec, ki zveni prav v najini spalnici.

Fantini so odšli peš na Trato, ženske pa so se odpeljale s poštno kočijo ob pol sedmih. Na Trati so vsi vstopili v vlak, ki je pripeljal z Gorenjske točno ob sedmih in dvajset minut. Mislim, da sta naši ženski kar pozabili, da sta doma s Placa in da je Marija žena spoštovanega občinskega tajnika in orglarja pri kapucinih.

Ko sem se vrnil opoldne iz rotovža, je bila Johana sama v štacuni. Pinerl je zbegano prihitel v kanclijo. Johana pa je pribila:

– Ni jih še, pošta od opoldanskega vlaka je že pripeljala.

Povzpel sem se v prvi štuk in sedel v jedilni sobi za mizo. Pinerl je pristopical za mano. Zazdelo se mi je vse samotno in preveč tiho. Vrnil sem se v štacuno. Johana je odšla v kuhinjo in mi prinesla v kanclijo krožnik goveje juhe in v njej velik kos govedine.

– Gospa so naročili, naj vam pogrejem!

Presnete ženske! Že včeraj so vedele, da jih ne bo opoldne domov! Hotel sem ekshibirati zapiske z občinske seje, pa sem ves čas prisluškoval, kdaj se bo pripeljala Marija z deklinami.

Johana pa je pribila:

– Pred nočjo jih ne bo! Večerni hlapon prisopiha iz Ljubljane v Loko malo pred deseto.

Ob devetih zvečer sem zaklenil z velikim ključem železne duri od štacune in nato še z večjim ključem velika z železom okovana vežna vrata.

– Pa naj se malo prestrašijo, ko bo vse zaklenjeno.

Nestrpno sem hodil po izbah, ustavljal sem se pred vsakim od petih oken in prav zares sem bil zmeraj bolj hud in nejevoljen.

Pri Svetem Jakobu je odbila deseta ura, nočni čuvaj je zapel:

– Var’te ogenj, var’te luč!

Žensk pa ni bilo!

Končno! Zazvončkljalo je!

Pod oknom so stala dekleta z Marijo. Še iz prvega štuka sem videl, da je Marija bleda in da jo Katra podpira.

Pozabil sem hude besede in odhitel po štengah. S Katro sva skoraj nesla Marijo v prvi štuk in v spalnico. Slekla sva ji tesno obleko in jo zavila v rožnato haljo. Položila sva jo na posteljo. Vprašujoče sem pogledal Katro.

– Dopoldne smo bili v Narodnem domu na razstavi.

– Pa kaj je z gospo? sem vprašal.

– Bom že povedala. Nič ni hudega. Utrujeni so, je mirno odgovorila in nadaljevala:

– Na razstavi so mi bile všeč zgolj podobe Groharjevega očeta pa matere pa posebej podoba Srca Jezusovega, drugo pa ni bilo nič in še enkrat nič. Gospa so pa kot začarani gledali tiste barvaste čačkarije. Pa gospod Jakopič, tisti, ki živi na Fari, nas je vodil po izbah.

– Pa kaj je z gospo? sem spet silil v deklino.

– Popoldne so nas pa fantini zvelkli v nekakšen drevored, v opičje gledališče. Fantini so zbrali krajcarje za vstopnico, za nas štiri pa so gospa plačali za vsako po štirideset krajcarjev. Biorollov Gvidon je povedal, da je to cirkus Barnum, ki potuje po vsem svetu. To smo se smejali, ko smo zagledali pse, ki so jih jahale afne. Pa najbolj suhega in najbolj debelega človeka smo videli, pa bradato babo, pa belo kozo, ki je v vozičku vozila dve afni. Pa še na ringelšpilu smo se vozili, pa še gospa so sedli v gondolo in se peljali z nami. Tako lepo je bilo, da smo pozabili na južino. Ko smo se zvečer vračali proti štacijonu, so gospa zaostali in povedali, da se jim megli pred očmi. Na štacijonu sem ostala pri njej na klopi, potem pa smo ji pomagali v kupe. Tožili so, da jih boli glava.

Marija je zaspala.

Bil sem nejevoljen in skoraj hud, vendar sem pustil ženo, da se odpočije in nspi in se jutri opraviči zaradi nespametnega zadržanja in brezglavega trapanja po Ljubljani.

Zjutraj se je Marija obrnila v postelji k meni:

– Jean, toliko lepega sem videla na razstavi in prvič sem začutila, kako bogati ste Slovenci,

kakšne umetnike imate!

– Pa saj pravijo, da tiste packarije nič ne pokažejo in tudi nič niso vredne, sem nejevoljno odvrnil.

– Če gledaš Groharjeve ali pa Jakopičeve podobe iz prave daljave, vstajajo pred tabo nebeške lepote z razkošnimi barvami, z lepoto prozorne svetlobe. Vse živi, pa naj bo to Kamnitnik ali pa naš Plac v snegu ali pa slap pod Krnom.

– Kaj to, ko si pa ti čisto revna in izgubljena! sem tiščal svoje.

Marija pa se mi je nasmehnila:

– Oprosti mi! Pozabila sem, da sem stara ženska in slabotna, pa sem hotela kot deklinje in fantini uživati Ljubljano, pa mi je zmanjkalo moči. Vseeno mi je in srečna sem, da sem bila na razstavi z Groharjem in Jakopičem in da sem spoznala, kako velika in bogata je domovina mojega moža.

Pa sem pomislil, da Marija nikoli ni bila nejevoljna, ko sem se skoraj vsako nedeljo popoldne z loškimi gospodi vozaril z biciklom v Poljane, Železnike, pa celo v Ljubljano. Saj me je prav ona nagovorila, da sva v Ljubljani na Dunajski cesti pri Jaxu kupila tisto rogovilasto vreteno, ki mu pravimo bicikel. Pot Nace ga je na lojtrskem vozu pripeljal iz Ljubljane in ga iztovoril pred našo hišo na Placu. Apotekar Burdych pa me je skoraj teden dni vlačil na biciklu po Zvezdi, pa po Grabnu in Puštalu, dokler nisem dobil ravnotežja in se sam spustil po cesti. Kakšna sreča! Voziš se po cesti, gledaš zelene griče in zlata polja in čutiš, da si svoboden.

Apotekar Burdych je obiskal loške gospode, ki smo si omislili bicikle, in nas pregovoril, da tudi mi v Loki, kot so gospodje v Ljubljani, ustanovimo klub biciklistov. Pri Balantu smo imeli občni zbor. Za predsednika smo seveda izvolili Ervina Burdycha, za podpredsednika peka Antona Homana, za blagajnika Franca Primožiča, za rednika Andreja Oblaka in za odbornika Franca Splihala in Janeza Kalana. Mene pa so izvolili za tajnika. Kupili smo si črne drese in belo-črne čepice. Tako imamo tudi loški gospodje svoj klub. Predsednik nam je lepo povedal, naj se zavedamo, da je naš klub slovenski klub in naj se zmeraj postavimo v bran proti takim vsiljivcem, kot so bili biciklisti iz Ljubljane, ki so na poti v Železnike in na Štemarjih prepevali nemške pesmi in rjuli:

*Doch am frechsten notabene
ist in Laibach der Slovenen!*

Homanov Tonče pa se je tako vnel za bicikel, da je v Ljubljani pri Jaxu naročil še bicikel za ženske. Pa starejša hči Anica, ki se je posebno skazala v kloštru z ročnimi deli in malanjem, niti sestri ni hotela na bicikel, devetletna Delči in njena sestrična Flisova Milena pa sta se mimogrede naučili poganjati bicikel in se vse popoldneve vozita po Placu.

V nedeljo pri južini pa se je skorajžila naša Katra. Obrnila se je k Mariji: – Tako rada bi se vozila z biciklom. Ali bi mi posodili nekaj goldinarjev pa mati naj dajo nekaj prišparanega, pa ga lahko kupimo. Nejevoljno sem odkimal. Katra je pobrala posodo z mize in jo odnesla v kuhinjo. Slišal sem, da precej nemilostno premetava umazane črepinje v pomivalni skledi.

Vsako nedeljo po nauku pri kapucinarjih obiščemo z Marijo in Katro Čudetove pri Svetem Duhu. Z Marijo sedeva na klopcu pri mizi, ki stoji na trati pod okni lesene bajte. Jera postavi na mizo lončeno skledo s hruševno vodo, pa še jerbašček z jabolčnimi krlji in velik hlebec črnega kruha.

– Kar sama sem doma. Naš je šel na Trato k Anzeljcu, fantina pa se podita okrog s prijatelji.

Škofjeloška družba 1905, Željarijeva Jerica, Bartl Homan, Milena Flis, Anica Homan, Jenko zadaj Tonče Homan, Tone Jamar

Katra se je vrtela po temačni veži in nekaj prestavljala na odprtem ognjišču ki stoji sredi veže. Stopila je iz veže in nas poklicala v temačno hišo.

Stopili smo v nizko izbo, golobček nad mizo – sveti duh – je z vrati poletel na vrvice po izbi. Okenca so zagrnjena z rdečimi zastori, stene pa pokrivajo glažovnate podobe svetnikov. Zmeraj se mi zdi Čudetova hiša podobna kapeli. Tokrat pa se je na beli, nepogrnjeni mizi v črnem sajastem loncu smejala rumena vinska župa. Marija se je zasmejala Katri:

– Pa si se le naučila pripraviti pravi francoski šato! Sedeli smo za belo javorjevo mizo in vsi štirje zajemali iz lonca zlate pene.

Katra se je obrnila k materi:

– Bicikel bi rada!

Jera je odločno pribila:

– Oču smo kupili nov gvant, saj v starem ni več mogel h kapucinarjem.

Deklina ni odgovorila. Vstala je in odšla na travnik pred hišo. Ko smo se vračali v mesto,

je Katra imela rdeče oči, ni pa več omenila bicikla.

V sredo, ko na rotovžu ni bilo seje in sem vse delo odnesel domov, sva se z Marijo odločila, da se odpeljeva v Ljubljano. Katra je obljubila, da bo skrbno postregla kupovalcem, pa še Johana ji bo pomagala.

Z Marijo sva se že ob pol sedmih odpeljala na Trato in nato z vlakom v Ljubljano. Napotila sva se po Dunajski cesti na staro Slonovo gaso, ki so jo že 1897 v čast Prešerna poimenovali Prešernova ulica. V temačni kavarni Slon sem naročil belo kavo in dva sveža kifeljčka iz pekarije Schrei.

Mariji pa ni bilo mar za ljubljanske dobrote. Zagledala je na stojalu ob steni vrsto nemških modnih zvezkov s podobami oblek – dunajski modni žurnal. S kakšno vneto je prelistavala nemoralno žensko gizdavost: visoke čevlje z drobnimi knofi, pomalane rokavice in klobuke z našopanimi pticami. S težavo sem jo odtrgal od praznega čtiva.

Obiskala sva naše stare liferante: veletrgovino pri Planinšku in galanterijo pri Krisperju. Pri Planinšku sva naročila in plačala pet kilogramov najboljše kave v zrnju in deset litrov ruma z Jamajke. Pri Krisperju pa sva kupila šest zavitkov najbolj finih belih špic in pet zavitkov pisanih trakov pa še karton garna za kvačkanje, dva para udobnih čevljev in dva iztepača za preproge in stepalnik za sneg. V štacuni pri Pavšiču pa sva izbrala ogledalo. Kmalu po enajsti sva se odpravila po Dunajski cesti proti ljubljanskemu južnemu štacijonu.

Spet sva se ustavila pred velikanskim napisom firme Jax, kjer sva pred tedni kupila moj bicikel. Zagledal sem se v bicikle, ki so stali v vrsti za steklenimi vrati. Marija pa je strmela v šivalno mašino, ki so jo razstavili v izložbi. Bila je pokrita z lesenim pokrovom, stopnja za poganjanje mašine pa je bila vlita iz črne kovine. Vsi deli so bili umetno izrezljani. Sredi stroja je blestel zlat napis Jax in podoba Kristofa Kolumba.

Marija se je obrnila k meni:

Käthe je res pridna. Rada bi ji naredila veselje.

Pribil sem:

– Bicikla ji ne bom kupil, pa konec. Za ženske ni kolo, škodi zdravju in žali decentnost. Kar zamisli si žensko na biciklu v široki kikli, pa pade in razgali noge!

Marija pa me je potegnila v štacuno. Stopila je k šivalnemu stroju, uslužen prodajalec pa ji je že kazal, kako je treba pritrditi šivanko, vdeti nit v šivanko in z nogami poganjati stroj.

– Prav je, če se deklina nauči šivati na stroj! je odločno dejala.

Pa smo se dogovorili, da bodo mašino dali v zaboj in prepeljali na Figovčevo dvorišče ter ga izročili loškemu potu Nacetu, ki vsak četrtek vozi z lojtrskim vozom robo iz Ljubljane v Loko. V vlakcu je Marija že pripovedovala, kako se bo Käthe učila šivanja pri gospodični Logarjevi in kako si bosta potem Käthe in Marija šivali najlepše obleke.

Pa je v četrtek pot Nace pripeljal pred štacuno velik zaboj. Marija ga je pričakala na oknu najine spalnice. Spustila se je po štengah v vežo in odhitela v štacuno. Obrnila se je h Katri:

– Pa sva ti z gospodom kupila bicikel!

Nace in njegov sel Tinče sta prenesla zaboj v prvi štuk in ga postavila na hodnik.

Ko sem se opoldne vrnil z rotovža, so stale pred zabojem vse tri Logarjeve frajle, pa Lapajnetova Milly, pa še gospa Seršenova je prišla iz svoje izbe. Katra je radovedno gledala štirivoglati zaboj. Johana je s sekiro spretno dvignila pokrov in prikazala se je čisto nova Jaxova mašina za šivanje. Logarjeva Ani, ki je šivala, je stopila k stroju in si ga z odobravanjem ogledovala. Obrnila se je h Katri:

– Kako srečna si, Katrica, takega bicikla nima nobena Ločanka! Pa tudi takih gvantov, ki jih bomo skupaj sešile, ne!

1901

Na občini so se gospodje svetniki poslavljali od dolgoletnega župana, notarja Lenčka, in nazdravljali novemu županu Lovru Sušniku. Študentje v štacuni so pripovedovali resno in možato, da je bil Lenček ves čas zagnan za slovensko stvar in da je škoda, ker odhaja z visokega položaja.

Cenetov Tonče se po božičnih počitnicah ni vrnil v šolo v Kranj. Ko sem popoldne prišel od litanij pri kapucinarjih, je fant sedel pri Katri.

– Zakaj nisi v šoli, v Kranju? sem ga vprašujoče pogledal.

– Saj me ne bi več vzeli na gimnazijo!

– Zakaj?

– Več kot pol razreda ni preneslo ravnateljevih hvalospEVov Avstriji, Pretnarjev Janko z Jesenic pa je napisal pesem o Peričniku in v njej povedal, kar smo čutili slovenski študentje. Ob koncu šolskega leta je moral zapustiti gimnazijo, mi pa nismo odnehali. Začeli smo izdajati rokopisna lista Brstje in Naša nada. Objavljali smo svoje pesmi o Prešernu, o Slovencih, o dneh, ko bomo svobodni. Leskovčev Janko je bil urednik. Pred božičnimi počitnicami pa je ravnatelj Hubad poklical v pisarno sošolce, Franclja Dolžana in Jožeta Šmajdka iz Radovljice, Lovra Tepina iz Stražišča, pa Lavdanovega Janka in mene iz Loke. Zagrozil nam je, naj se po počitnicah ne vpišemo več na njegovo gimnazijo, ki nosi ime presvetlega cesarja Franca Jožefa.

Katra je stala za pultom in vagala moko in sol neki kmečki materi.

Obrnila se je k Tonetu:

– Saj si rekel, da se boš prešolal!

Meni pa je dejala:

– V Beljaku bo hodil v gimnazijo, Lavdanov je že tam!

Fantin se je obrni k meni:

– Saj veste, kako je pri nas. Mama so sami, ata so umrli že pred šestimi leti, pa bi mama radi, da bi jim pomagal v oštariji.

Kaj pa Cene, saj je najstarejši?

– V Poljane je šel v Žigonovo štacuno.

Pa sem le nadaljeval:

– Pred maturo si, vendar ne boš vsega zavrgel. Ne odnehaj, vzdrži, če bo še hujše. Delati

moraš tisto, za kar meniš, da si namenjen!

– Gospod Kaiba, pravijo, da ste veliko študirali, pa ste zaradi očeta zapustili šole.

Začudeno sem pogledal fantina, ki je nadaljeval:

– Samo vi veste, kako mi je, ko vlačim sodčke piva iz Prajerice in brenkam v posebni sobi Placarjem na citre.

Fantin Katre še pogledal ni. Stopil je k meni in stisnila sva si roki.

1902

Štacuno vse bolj prepuščam Mariji in Katki, kot študentje kličejo našo Katro. Dneve preživljam med pisalno mizo na rotovžu in med popoldanskim orgljanjem pri očetih kapucinih. Štacuno pa obiskujem le mimogrede. Gospodje kapucinarji so me izbrali za svojega ključarja. V črno železno kaso v naši štacuni spravljam njihov denar in gospodje prihajajo vsak teden v naš rdeči salon. Marija jih sprejema z belo kavo in vanilijevimi kifeljčki. Stare gospe, ki stanujejo v naši hiši, spoštljivo stoje pred svojimi štibelci in pozdravljajo gospode, ki prihajajo po kamnitih stopnicah. Hodnik in stopnice pa se kar svetijo od samega pometanja, tako so naše ženske navdušene nad obiski gospodov kapucinarjev.

Z gospodi kapucini se rad pogovarjam. Peter Justin, ki je bil še očetov in materin prijatelj, je posebno naklonjen naši hiši. Pri kapucinarjih se pomirim, ko stopam po gostem vrtu, ki kar izpuhteva najbolj žlahtne vonjave lilij, resede in posebnih rdečih gavtrož. Celo ciklame imajo ob zidu.

Skoraj nič ne govorimo o politiki. Gospodje so učeni in pametni, pa se ne spuščajo v umazane politične spletke, ki se jim gospodje od mestne fare in nun ne morejo izogniti.

Končno smo tudi na Placu dobili vodovod. Pa pri nas bo Johana še naprej nosila škafe z vodo iz štirne na Placu, čeprav na sejah na rotovžu poslušam samo še o dobrotah vode, ki se pretaka po kufrastih ceveh naravnost v kuhinjo. Gospodje svetniki na rotovžu se kar naprej trkajo na prsi in drug drugemu pripovedujejo, kako ni ne dežela ne država pomagala Ločanom pri gradnji vodovoda, pa so ustanovili sami zadrugo in iz svojih žepov plačali drago napeljavo.

V soboto zvečer, 15. septembra 1902, pa sem stal z gospodi svetniki in gospodom županom pred rotovžem. Vsa okna na Placu so bila razsvetljena, Papetova Mici pa je na oknih ozke rumene Papetove hiše zažigala poseben pulfer, da so se valili rožnati oblaki proti Svetemu Jakobu in čez Plac. Prikorakala je požarna bramba, za njo pa godba 27. pešpolka, ki je igrala vesele koračnice. Gospod župan nam je govoril o pomembnosti vodovoda, nato pa smo vsi odšli v gostilno h Guzelju.

Zjutraj v nedeljo nas je zbudila vojaška muzika z budnico. Ob devetih smo se zbrali v farni cerkvi pri sveti maši. Nato pa sem odšel z gospodi mestnimi odborniki in gospodom županom na samostansko ploščad.

Gospod mestni župnik Zavodnik je blagoslovil vodo, ki bo pritekla po ceveh v naše domove. Zastopnik podjetja, gospod inženir Herlein, pa je odboru zadruga izročili vodovodno zgradbo. Odšli smo na Plac. Vojaška godba je igrala promenadne koračnice,

požarna bramba pa je brizgala vodomete čez strehe našega starodavnega mesta.

Odborniki z doktorjem Trillerjem in okrajnim glavarjem Alfonzom Pircem so odšli na banket na Štemarje, jaz pa sem se vrnil domov.

Popoldne pa smo šli z Logarjevimi frajlami, Marijo in Katro na Štemarje na veselico.

Pa sem bil le zadovoljen, da sem pripeljal na Štemarje Marijo in Käthe v novih židanih gvantih in širokih črnih slamnkih, ki sta jih okrasili z židanimi rdečimi rožami. Obleki sta sami sešili, pa sta bili gotovo najbolj zali med placarskimi gospemi.

Logarjeva Ani, ki je najboljša loška šivilja, je namreč vzela našo Katro in Višnerjevo Tončko v uk. Deklini hodita zvečer v drugi štuk k Logarjevim in gospica Ani ju uči krojenja in natančnega šivanja, Marija, ki se je v kloštru pri Dunaju vrsto let ubadala s finim vezenjem, dodaja oblekam nežne čipke in poškrobljene ovratnike. Ko so februarja loške gospe priredile otroško maškerado, so naše ženske za Lenčkove, Homanove, apotekarjeve in svetnikove otroke, ki še ne hodijo v šolo, sešile tako prikupna oblačila, da smo gledali z dopadenjem, ko so Homanov Tonče kot klovn, Anica kot princeza in apotekarjev Genči kot mornar tekali po Placu. Ob treh popoldne pa so starši pripeljali še druge otročaje v Čitalnico. Zbralo se je okrog dvajset otrok in gospod apotekar Burdych jih je povabil na ples. Pod njegovim vodstvom so se mali vitezi, klovni in princese vrteli, priklanjali in letali po dvorani. Klavir je igrala gospica Kocelli, pela je gospa svetnikova, gospa notarjeva pa je vodila otroke dva po dva k obloženi mizi.

Pa ni zmeraj tako prijetno v Loki. Gospodje svetniki na sejah veliko razpravljajo o fantovskih pretepih, ki so se posebno ob sobotah razpasli celo na Placu.

Tako so zadnjo soboto pridrveli na Plac fantini s Puštala pa fantini s Fare. Prebudil sem se, tako so rjovel. Stopil sem k oknu, farna ura je pravkar odbila dvanajst. Pred rotovžem sem zagledal kakih deset fantinov s koli v rokah. Rjuli so in se premetavali po blatu. Oba mestna policaja, Anton Kernc in Jože Perko, sta pravkar priletela in klicala fantinom, naj prenehajo s tepežem. Puštanci so ubogali, Prifarci pa so metali skale za bežečimi Puštanci pa še v oba policaja. Martinčev fant se je drl na policaja:

– Pridita sem, vama bomo že pokazali!

Hafnerjev Matija pa je ponavljal:

– Revi! Revi! Klavirni revii!

Gospodje na rotovžu so resno razpravljali o prestopku, jaz pa sem pisal zapisnik. Po tednu dni sem zapisniku dodal, da je bil hlapec Matija Hafner, 18 let, obsojen na sedem mesecev in hlapec Jože Jamnik, 20 let, prav tako na sedem mesecev ječe za nočno razposajenost.

Še vedno se ne morem čisto vključiti v rotovške zadeve, čeprav cenim gospe in njihovo prizadevnost za našo Loko.

Med šolskim letom študentje ne prihajajo toliko v štacuno. Lavdanov se je res prešolal na beljaško gimnazijo, Hudarevnikov Štefan je še v Kranju, Cenetov Tone pa pomaga v oštariji. Johana je pa le povedala, da spremlja Tone njo in Katro, kadar gresta čez Gorajte k Svetemu Duhu.

Novembra sta prišla Birollov Gvidon in Cenetov Tone v štacuno. Gvidon mi je prinesel članek o Groharju.

– Pa so ga tako hvalili! Sedaj pa tole! je skoraj zakričal drobni Birollov študent.

– V oštariji pri nas je pravil adjunkt Dev, da so Groharju odpovedali delo v trnovski cerkvi in so ga z nekaj goldinarji postavili na cesto, se je oglasil Cenetov.

– Tudi jaz sem na občini slišal, da so našega Groharja obdolžili, da je poneveril denar iz blagajne umetniškega društva in pobegnil v Beneško Slovenijo. Obljubil sem razburjenima študentoma:

– Sam bom šel na Faro h gospodu Jakopiču, ki sedaj živi pri svojem tastu, višjem geometru Czerniju.

Pred litanijami sem se odpravil na Faro k Dolencu, kjer živi stari Czerni s sestro in tremi hčerami. Najmlajša Ana se je končno omožila z Groharjevim najboljšim prijateljem, slikarjem Rihardom Jakopičem. S Czernijem sva se srečevala v gostilni pri Balantu. Večkrat je tožil, kako mi ni prav, da se Rihard, ki je iz bogate ljubljanske familije, že osemnajst let vrti okoli njegove Ane, vzame je pa ne.

Czerni me je sprejel v kuhinji, kjer so kar štiri ženske klepetale in so se igrali Czernijevi vnuki iz Ljubljane.

Z Jakopičem sva odšla v gostilno pri Logondru. Mladi slikar Jakopič mi je potrdil, da so njegovega prijatelja Groharja vsi zapustili in ga proglasili za zločinca!

– Grohar je kot kakšen otrok – verjame vse, nikoli ne bo odrasel. Živi v svojem svetu, v svetu barv in fantazije, še zmeraj je pastir, ki verjame v pravico in resnico.

– Pa kako je mogoče? sem se zazrl v Jakopiča.

– Izposodil si je denar iz blagajne umetniškega društva. Vrniti ga je nameraval, ko bi se vrnil iz Beneške Slovenije. Pa so ga ob povratku aretirali in obsodili na tri mesece ječe.

– Ločani pa tako verjamemo vanj, posebno študentje so ogorčeni.

Jakopič me je prijel za roke, jaz pa sem nadaljeval:

– Ločani smo ponosni nanj.

– Samo da bo vzdržal! S tako revščino se otepa, namesto da bi mu Slovenci dali vse, da bi ustvaril čim več umetnin, mu nihče ne pomaga. Grohar mi je nekoč pravil, da se je prav v Loki, med gozdovi in polji, na bregovih Sore, na rdečem Kamnitniku razvila njegova prava umetnost.

Povem vam, da bo prav Grohar rešil naše slikarstvo iz tuje navlake in našo umetnost postavil na slovenske temelje.

Jakopič me je spremljal skoraj do mesta.

Med orgljanjem pri kapucinarjih v temačni cerkvi sem mislil na velikega umetnika, ki v ječi upodablja paznike in riše portrete sodnijskih hlapcev.

V.

1904

SILVESTROVO

Tudi leto 1904 je minilo v strankarskih prepirengah in dolgočasnih razpravah na občinskih sejah.

Gospodje svetniki so na dolgo razpravljali o pritožbi anonimnega hišnega posestnika z Lontrga, da mestni pometač pometa le na Mestnem trgu – Placu, gase pred kapucinarji in na Lontrgu pa se duše v prahu. Pa so se gospodje odločili, da kupijo voz za škropljenje. In res je občina odrajtala polovico kupnine, celih tristo goldinarjev, drugih tristo goldinarjev pa je plačala požarna bramba.

Zelo so bili zadovoljni gospodje, ko so častite gospe Uršulinke odprle otroški vrtec za fantine. Tudi jaz sem zadovoljen, da sedaj ne bo več toliko frnikanja, poklopčkanja in lovljenja pred vrati naše štacune.

– Pa še nekaj novega bomo dobili – novo široko cesto, ki bo iz mesta peljala naravnost čez Stari dvor in Grenc na Trato. Pa sem si mislil:

– To bo šele prahu in dela za novo škropilno koreto!

Novi bogataš Gozzani je sezidal na svoje stroške okoli gradu in nunskega kloštra skoraj dva metra visok zid. Častite gospe bodo brez skrbi spuščale gojenke na vrt, ponoči bodo pa mirno spale, saj loški fantini ne bodo upali čez zid na kloštrski vrt.

Na Tajnetovem travniku za gradom smo pa julija otvorili novo pot do Žeganega studenčka. Otvoritev je pripravilo Olepševalno društvo s predsednikom, nadučiteljem Slavkom Flisom.

Manj so pa na sejah gospodje govorili o štrajkih, ki so se razpasli po vsej Avstriji. Tako so se vsi avstrijski železničarji vrgli v štrajk, pa tudi kovinarji na Javorniku. Dninarji, ki so jih nagnali v kamnolom pod Kamnitnikom iz vseh krajev, delajo v najslabših razmerah in pri najnižjih mezdah. Ko je skala ubila nekega delavca in so gospodje iz kamnoloma hoteli vse zakriti, so se delavci dvignili. Zahtevali so višje mezde in boljše pogoje za delo. Pa spet na rotovžu gospodje niso govorili o tem, veliko pa so razpravljali o pritožbah posestnikov pod Kamnitnikom, saj v kamnolomu kar štirikrat na dan streljajo, za vsak strel ponuajo kar sedemdeset kilogramov smodnika. Skale frče po zraku, podobe padajo s sten. Grmi pa tako, da slišimo še na Plac.

Maja je požarna bramba hitela pod Kamnitnik. Delavci so zažgali barako, v kateri je bila pisarna.

Tudi v naši hiši se je letos zgodilo veliko pomembnega. Celo časnik Slovenec je pisal o gospe Tereziji Seršen, ki živi pri nas v prvem štuku zadaj. Julija smo proslavljali njeno devetdesetletnico. Ko se zjutraj ob šestih spuščam po štengah v vežo, je že na hodniku. Na sebi ima še ošpetelj iz špic in belo nočno čepico. Slovenec je pisal, da gospa vsako jutro navsezgodaj bodro koraka po klancu v farno cerkev k sveti maši.

Pa smo tudi pri nas proslavili njen jubilej. Že na predvečer so se zbrale Logarjeve frajle, Lapajnetova Milly, pa naše tri, Marija, Katra in Johana, s pokrovkami. Pred gospejinimi vrati so tako ofirale, da je priletela še sosedica Papetova Mici s steklenico orehovega likerja. Dekline so na vrtu nabrale rdeče gavtrože, Marija je šopek ovila s krep papirjem. Spekla je že zjutraj veliko zdrobovo torto in jo polila s sladkanim mrzlim mlekom. Gospa nas je povabila v sobo.

Ivan Kaiba, 5. oktobra 1904

bolezni, se je vrnil v Loko. Rad sem ga s sestro sprejel v našo hišo. Marca pa so ga neko popoldne prinesli po naših nerodnih štengah. S sestro sta v apoteki na Placu kupovala arcnije, pa ga je vrgla božjast. Doktor Arko, ki je takoj pridirjal v hišo, je ugotovil, da se je gospod pri padcu udaril v sence in zato umrl.

In spet so tri dni prihajali po naših kamnitih štengah Ločani in se poslavljali od nesrečnega gospoda.

Pa še nekaj moram zapisati, čeprav se zdim sam sebi nadut in premalo skromen za svojo starost.

Oktobra me je poklical gospod župan Lenček, ki smo ga spet izvolili, v svojo kanclijo:

– Janez, predlagali smo te za odlikovanje!

Začudeno sem ga pogledal.

V nedeljo, 5. oktobra 1904, smo se po deseti maši zbrali v rotovški sobani. Gospodje svetniki pa tudi jaz smo bili v mašnih črnih gvantih. Moje ženske so odločile, da sem prav

Spet sem sedel v nekdanji izbi tete Ajke in spomnil sem se, kako rad sem kot študent gledal skozi visoka okna proti Ljubljani in naprej proti Dunaju in svetu. Gospa nam je nalila v rdeče kozarčke orehovec, potem pa še melisni liker. Na z rožami ozaljšanih krožnikih pa nam je ponudila Marijino torto in še Homanove orehove kvadrate.

Našo hišo pa je zadela tudi huda žalost.

Gospod Karol Lapajne, upokojeni župnik, je s sestro Milly živel skoraj deset let pri nas v drugem štuku. S sestro sta hodila vsako jutro k Svetemu Jakobu, popoldne pa na Faro na pokopališče ali pa v Vincarje. Nismo vedeli, da gospoda meče božjast, in tudi ne, kako huda in nevarna je ta bolezen.

S Karlom sva obiskovala skupaj osnovno šolo v Loki in prva leta gimnazije v Alojzijevišču v Ljubljani. Potem pa so mene poslali v Feldkirch.

Ko se je moral Karel upokojiti zaradi

za ta dan v Ljubljani pri Gričarju kupil salonsko črno suknjo in črne črtaste hlače s črnim lajbcem. Marija je skrbno zlikala belo srajco s poštirkanim ovratnikom. Okrog vratu pa mi je pritrdila črnega židanega metuljčka.

Ko sem prišel iz spalne sobe v kuhinjo v novem gvantu, so vse tri ženske zijale vame.

Nerodno mi je bilo, ko je gospod župan na rotovžu pripovedoval o mojem šolanju in znanju treh tujih jezikov: latinščine, francoščine in laščine. Trillerjev Korl, ki je v Ljubljani postal velik gospod in so ga povabili na mojo slavnost, pa je Lenčka glasno vprašal, če je nemščina v loškem rotovžu domači jezik. Oddahnil sem se, ko mi je Lenček v imenu občinskega zbora na levo stran novega suknjiča pripel srebri orden z zlatim križcem. Lenček je še enkrat povedal, da me je občinski zbor odlikoval zaradi zaslug, ki sem jih kot občinski tajnik štirideset let izkazoval občini.

Ko sem se okrog poldneva vrnil domov in je že na štengah dišalo po prati in poticah, so me ženske nagnale še k fotografu Bertoldu, ki ima svoj atelje na začetku Karlovca.

Ko sem dobil veliko fotografijo, sem videl na njej kljub novemu gvantu in zlatemu ordenu utrujenega starega moža z redkimi belimi lasmi, povešenimi brki in belo brado. Ker me je Bertold fotografiral brez špeglov, sem ob svojem velikem jubileju kar krmežljivo gledal v svet. Pa so se gospodje kapucinarji tudi spomnili, da že štirideset let zastonj orglam na koru in učim pevce.

Novi gvardijan, pater Metod Mišič, ki je prišel k nam iz celjskega kloštra, je povabil pevce in moje domače v nedeljo po litanijah na južino v klošter. Gospodje so me hvalili in se zahvaljevali za moje delo za klošter. Pater Justinus je imel govor namesto novega gvardijana. Pripovedoval je o moji materi in očetu pa tudi o teti Ajki, ki so bili dobrotniki kapucinarskega kloštra. Pa je še Lavdanova Julia z visokim glasom zapiskala *Te Deum Laudamus*. Pater Justinus nas je povabil za dolgo mizo v čumnato zraven vhoda, kjer ni klavzure. Fratri so prinašali na mizo bokale z mašno rebulico in velike pladnje z gnjatjo, hrenom in trdo kuhanimi jajci. Pa še s poticami, ki jih je naša soseda, gospa Beti Homanova, spekla prav za mojo svečanost. Vsi smo bili veseli in Marija je bila čez vse počaščena, ker so me gospodje tako obrajtali. Žebjarjeva Jerica, ki je sedela s Katro in Tončko zraven nizkih vrat, je odprla duri in skočila na vrt k cvetočim vrtnicam. Pater Justin je skočil za deklino in jo prav grobo potegnili s posvečene zemlje, kamor ne sme stopiti ženska noga.

Ko smo se vračali čez kamniti most na Plac, smo bili vsi zadovoljni, le Katra se že nekaj dni grdo drži in nobena reč je več ne veseli. Marija pravi, da je deklina v letih, ko sama ne ve, kaj bi rada. V soboto pa sva z Višnerjevo Tončko, ki tudi prepeva na koru, skupaj hodila od kapucinarjev proti Placu. Pa sem najboljšo Katkino prijateljico kar vprašal, kaj je z našim dekletom. Obirala se je, potem je pa le spregovorila:

- Katka je huda!
- Pa zakaj, saj ima vendar vse, kar si želi.
- Cenetov je kriv!
- Saj ga skoraj ni več v Loki, kar se šola v Beljaku!
- To je, kar Katki dela skrbi, je potihlo povedala.

Pa sva računala z Marijo in tudi Jeri, Katrini materi, sva zaupala, da se bo deklina odločila za našega soseda štacunarja Leva Lavriča, ki prodaja v Homanovi hiši mešano blago. Lev Lavrič je res precej starejši od Katre, a tako spoštljiv je in urejen. Štacuno odpira šele ob sedmih zjutraj. Ko prikoraka s Fare na Plac, se ustavi v naši štacuni. Pokloni se mi in mi vselej pove, kakšno vreme je in koga je srečal na poti s Fare. Nato pa stopi h Katri, ki pospravlja blago na policah, in se ji prav tako spoštljivo prikloni. Pa se mi je le ves čas zdelo, da dekletu ni za moža, ki bi gotovo rad prevzel našo štacuno in Katro napravil za mestno gospo.

O Cenetoven Tonetu pa vem le to, da je komaj slabo leto pomagal materi, potem pa se je javil k soldatom v Ljubljano. V štacuni so kupovalci pripovedovali, da se je Ceneška jezila, da preveč zapravlja, ko bi vendar lahko živel od soldaške menaže. Pravili so tudi, da je odšel v Beljak in se vpisal v osmi razred gimnazije.

Katra je nekaj pripovedovala, da je v Beljaku več fantinov s kranjske gimnazije.

– Pa pevski zbor imajo, pa tamburaški, pa Tone igra na citre, pa rusko se učijo.

Spomnil sem se Dunaja in tistih zanesenjaških mladeničev, ki so še mene pritegnili v navdušenje za slovenstvo in svobodno Slovenijo.

Sklenil sem, da se bom s fantini pogovoril. Lavdanovi Juli, glavni pevki, teti Lavdanovega Janka, sem naročil, naj se nečak oglasi pri meni v kancliji. Res se je fantin ob sedmih zvečer znašel v naši kancliji. Nič nisem ovinkaril:

– Rad bi izvedel, kako je v Beljaku, zakaj letos študentje skoraj ne prihajate več v našo štacuno!

– V Beljaku je čisto drugače kot v Loki in Kranju. Slovenci so tam sredi Nemcev in bojevati se morajo za vsako drobtino slovenstva, za slovenski jezik, za naš vojvodski prestol, za našo slovensko preteklost.

– Vi ste pa vendar Ločani in nihče vas ne preganja, sem vztrajal.

– Čisto drugače gledamo sedaj na življenje. Na gimnaziji smo vsi Slovenci enotni in pridobiti hočemo čim več sošolcev za našo stvar. Učimo se ruski, tamburaški zbor imamo, pa pevski zbor.

– Kaj pa Cenetov? sem vprašal.

– Tone je kar tri leta izgubil, pa bo moral do mature popraviti še matematiko in fiziko.

– Pa še o nekih deklinah sem slišal? sem na slepo vrtal v fanta.

– Slovenske družine nas vabijo na svoje domove. Tam smo preživljali lepe ure. V Schwentnerjevo Minko smo bili vsi pomalem zatreskani. Deklina je igrala bisernico v našem orkestru, pa smo jo vsi radi srečevali.

Po litanijah sem stopil v Cenetovo gostilno na koncu Placa. Gospodinja mi je sama prinesla maseljč rebule in prisedla k meni.

– Pravijo, da kar dobro vozite, da ste sezidali dvorano za ples, pa še keglišče, sem načel pogovor.

– To je bilo lani. Letos sem pa morala prodati gozd v Žabnici.

– Pa kaj je narobe, sem silil v gospodinjo.

– Vse skupaj ni nič. Placarji še manj zacirajo, kar mečejo kugle v kegle. Prisedla je hči Minka, prikupna deklina Katrinih let:

– Gospod Kajba, slišala sem, da so vas na rotovžu slavili, pa smo mislili, da boste gospode pripeljali k nam.

– Kar v rotovžu smo se malo poveselili, pa v nedeljo še pri kapucinarjih, sem odvrnil dekletu. Obrnil sem se h gospodinji:

– Kaj pa Tone, lani je večkrat prihajal s sošolci v našo štacuno? Gospa je dvignila roke in se prijela za glavo:

– V Beljak je odšel za drugimi in naju z Minko pustil sami z vsem delom in skrbmi.

– Pustite ga. Želite le, da bo maturiral.

– Mama mu niso mogli dati za šolanje, pa si je sposodil, je povedala Minka.

– Kakšna je ta študentarija! je spet zatarnala Cenetova gospa.

– Gospod sodnik Dev nam je pravil, da so v ponedeljek morali oba policaja in še občinski sluga trgati papirje po loških gasah.

Minka je smeje pripovedovala:

– Kar na zidove hiš so pritrdili liste z napisi: Operna cesta na Lenčkovi hiši, Mokre ulice na Homanovi, pri vas pa menda Pot do vseučilišča.

Nič nisem vedel o tem, pa se je že oglasila kelnarica Mici:

– Tista vaša Svetaduharica je menda že ob štirih praskala z zidu papir, ki so ga fantini pritrdili prav nad vhodna vrata.

Ustavil sem poplavo besed in prisedel h gospodu Czerniju, ki je na mizi pri peči počasi srkal vipavski merlot. Zdel se mi je nekam postaran, oslabel, vendar pomirjen. Najmlajša hči Ana se je po tolikih letih le omožila s tistim malarjem Jakopičem. Pobahal se je:

– Naš Rihard in tisti podobar s Sorice, Grohar, sta pripravila razstavo na Dunaju. Rihard je bil prej še v Pragi.

Marija je v mislih še vedno na Dunaju, pa prebere vse članke, ki kaj pišejo o Dunaju. Pravila mi je, da so dunajski kritiki hvalili naše umetnike, posebno Groharja. Tako je znani kritik Julij Norden napisal, da je Groharjeva podoba snežnega mesta, mislil je na Loko v snegu, nedosegljiva.

Povedal sem Czerniju, da smo pri nas spremljali članke v dunajskih cajtengah, ki so pisale o naših umetnikih.

– Kaj pomaga, če jih hvalijo po cajtengah, ko je pa Grohar na Dunaju skoraj poginil od lakote. Če ne bi bilo Etbina Kristana in njegove žene, se ne bi vrnil na Kranjsko.

Rad bi še kaj slišal o slovenskih umetnikih, Czerni pa je že pripovedoval o štirih vnukih, ki so z materjo in očetom pridrveli k njim v Loko na vakance.

VI

1905

Pa je spet živo pri nas.

Študentje spet posedajo na dolgi kropi pred pultom v štacuni. Kupovalci postrani gledajo vesele vasovavce, nekateri celo zavijejo namesto k nam h Kocelliju ali pa celo na konec Placa h Peharju. Marija večkrat prepusti kuho Johani in v belem nagubanem predpasniku drobi čez štacuno v kanclijo. Vse hoče vedeti, kar so fantini doživeli na Dunaju. Najraje se pogovarja z juristom Lavdanovim Jankom. Vse vakance je moral sam delati v Lavdanovi štacuni, ker so mu mater v Ljubljani operirali na ledvicah. Najbolj živ je pa Birollov Gvidon. Vpisal se je na slikarsko akademijo na Dunaju in je član Vesne, društva slovenskih dijakov upodablajočih umetnosti. Govori samo o naših malarjih, tako pravijo fantini Groharju, Jakopiču, Sternenu, ki so menda razstavljali v Beogradu, Berlinu, Londonu, Trstu, Varšavi in, ne vem, še kje.

Ko na občinskih sejah poslušam in zapisujem v registre pripombe naših občinskih očetov o smeteh, ki jih mestjani odvažajo kar pred cesto v Vincarje, namesto da bi jih metali v Soro, ali kako se jezi Ipavčev Tinče, ker je izgubil delo pri mestnih petrolejkah na Lontrgu, ker so napeljali električno razsvetlavo, se mi zdi, da bolj spadam med študente v štacuni kot pa med občinske svetovalce. Marija in Katra se pri južinah veliko pogovarjata o Groharju, ki se je spet nastanil v Loki. Katra je vedela, da je Grohar doživel v Beogradu velike časti, kralj Peter se je navdušil za njegova dela. Srbska slikarka Nadežda Petrović ga je povabila v svoj dom. Marija pa je slišala, da se je malar zaljubil v srbsko učiteljico Maro.

– Rad bi se oženil z njo, pa ne more dobiti državne službe, ker mu nočejo izbrisati tiste krivice, ko so ga iz same zavisti spravili v keho.

Hudarevnikov Štefan študira v Pragi za jurista. Cenetov pa je jeseni maturiral v Beljaku. Nič ni povedal materi, kar odpeljal se je v Beljak in se vrnil z maturo. Ceneška je sinu vse odpustila in od same sreče napravila v novem salonu veselico. Povabila je skoraj pol loške gospode. Pa mi in Katra nismo bili med povabljeni. Malo pred deveto uro zvečer, ko zapiramo štacuno, pa so stali pred vrati kanclije Cenetov Tone, Hudarevnikov Štefan in Birollov Gvidon.

– Študiral bom, za zdravnika, odločil sem se! je planil Tone brez uvoda.

– Prepričujem ga, naj vloži prošnjo za štipendijo pri mornarici, se je vmešal Hudarevnikov Štefan.

Katra je stopila med fantine:

– Vse bo še dobro. Danes pa se veselimo mature in ne mislimo na jutri!

Marija je pridrobila po štengah z veliko skledo sadja v rumu in krožnikom janeževih upognjencev. Pa še jaz sem se spustil v kevder, ki je globoko pod štacuno. Izbral sem zaprašeno debelo steklenico renskega šampanjca, ki so ga v kevder postavili še moj oča. Še Johana je prihitela iz kuhinje z zeleno ročko z vročo črno kavo.

Fantje niso govorili, jaz pa sem stisnil Tonetu roko:

– Potrebujemo dobre slovenske zdravnike!

Začutil sem, da sem s temi mladimi povezan, saj so tako podobni študentom na Dunaju.

Februarja pa smo se vsi pripravljali na maškerado v čitalnici. Še v štacuni nisem slišal drugega kot o ženskih oblačilih, pa o krinkah in bradah, ki so jih ženske za može in fante kupovale v Ljubljani.

Tudi naše ženske so kar ponorele. Marija se je spominjala podobnih zabav z Dunaja in pri južini govorila samo o njih. Sklenila je, da bo Katro in njeni prijateljici sama našemila.

Tudi na rotovžu sem poslušal gospode svetovalce, kako so se jezili na svoje ženske, pa tudi bahali.

– Naša je iz Ljubljane prinesla nekakšne cunje za bal, je pripovedoval svetnik Flajs, menda bo smrklo, ki ima komaj petnajst let, oblekla v same špice.

– Naše gospe so pa naročile gvante kar z Dunaja, je povedal gospod župan.

Molčal sem, ker sem se bal, da se bom osmešil, če bom povedal, da pri gospodični Logarjevi krojijo, rišejo in šivajo Marija, Katra, Višnerjeva Tončka in Žeblarjeva Jerica, pa še Johana jim pomaga.

Ko pa sem zvečer pogledal v naš salon, so bile kar po tleh razprostrte široke bele nagubane obleke. Ženske so jih navlažile in posule s sodo. Zjutraj so se obleke svetile, kot da bi nanje pravkar padel sneg. Pa ženske še niso mirovale. Dekline so v petek popoldan letele v Podpulfrco in pod kamnolomom nabrale letošnji teloh in smrekove vejice. Pritrdile so cvetove in vejice na obleko in še

na bele židane šolne in na široka bela nagubana pokrivala. Na veselici so kmalu po deseti maškare prikorakale po odru mimo gledalcev. Spoznal sem Cenetovo Minko v belem židanem krilu in zlatem lajbču, pa baronovega Gusteljna v viteški opremi, pa Flisovo Mileno v svetleči prosojni židi, pa Halladovo Mici v temni moški salonski obleki z monoklom in s palico s srebrnim grifom. Nestrpno smo čakali, ko je Nandetov Ferči odvijal listke, na katere so obiskovalci napisali, katero masko so izbrali za najlepšo. Preštevali so listke, bilo jih je več kot petdeset. Opolnoči, ko so vsi sneli krinke je Ferči razglasil, da so prvo mesto in nagrado – velikansko srce iz loškega kruhka, spekli so ga pri Hudarevniku na Fari, dobila tri dekleta, ki so prikazovala pomlad: Kajbetova Katka, Višnerjeva Tončka in Žeblarjeva

Katka Langerholc, leta 1905

Jerica!

Marija je imela solze v očeh in objemala je dekleta, ki so stala ob naši mizi.

Študentov ni bilo na maškaradi. Pa sem bil kar zadovoljen, da je Katra skoraj vse plesse preplesala z našim sosedom, kupcem Levom Lavričem.

Še eno veselje smo letos doživeli.

V nedeljo, 18. avgusta 1905, je bil izlet gorenjskega Sokola v Loko. Razen treh zadržanih nemčurjev so vsi posestniki v mestu izobesili slovenske zastave. Pri vhodu v mesto so postavili slavolok, loške narodne dame, kot se rade kličejo gospa nadučiteljeva, gospa svetnikova, gospa dohtarjeva, pa še nekatere sitnice, so pri slavoloku pozdravljale sokole, ki so v krojih – rdečih srajcah, rjavkastih hlačah in suknjičih in črnih čepicah s sokoljim peresom – prikorakali v četrveroredih s Trate v mesto s starostjo, gospodom Pircem na čelu. Pa je menda kar odmevalo od samih Na zdar! Zdravo!

Sokole je pozdravil predsednik Čitalnice, naš zdravnik doktor Arko. Starosta Sokola, gospod Pirc, se je zahvalil in pozval Ločane, naj čimprej tudi oni ustanove sokolsko društvo.

Ženske so z visokimi glasovi pozdravljale postavne sokole in jim na rdeče srajce pripenjale še bolj rdeče nagelje in rožmarinove vejice.

Stal sem z gospodom županom in gospodi svetovalci pred rotovžem na Placu. Župan je pozdravil goste v loškem mestu. Gospa Deisingerjeva pa jih je povabila v stanovanje nad štacuno, da so se preoblekli v telovadne obleke.

Odšel sem domov in z Marijo z okna najine spalnice gledal telovadbo na Placu.

Marija je z okna pozdravljala dekle, ki so v črnih klotastih krilih, ki so segala komaj malo čez kolena, v črnih visokih čevljih in črnih nogavicah ter bluzah, narejenih iz belih in črnih trakov, poskakovale na Placu, krilile z rokami in premetavale tenke nožice. Poklekovale so na eno koleno in vihtele slovenske belo-modro-rdeče zastavice nad glavo. Katra in Johana sta na vrtu natrgali rdeče gavtrože, zdaj pa so vse tri z Marijo metale cvetove med telovadce.

Od nekje so sokoli pripeljali temnorjavega usnjatega konja in leseno bradljo. Dvajset najboljših telovadcev se je pričelo prevračati in skakati čez konja in se vihteti na bradlji. Zdelo se mi je, da je Loka kar malo ponorela, tako so gledalci vzklikali in pozdravljali vsako točko.

Popoldne ob treh pa smo Placarji odšli na Lontrg na vrt gospoda Šmida, ki je pred nekaj tedni tam odprl pivovarno Prajerico.

Na okrasnem vrtu, kot so grede pred Prajerico krstili na rotovžu, je gospod vse pripravil za veselico. Meščanska godba iz Kranja in pevski zbor, ki ga je vodil kranjski učitelj gospod Rus, sta igrala in prepevala same narodne pesmi. Godba je zaigrala polko, gospod Šmid je na koncu vrta postavil lesen oder za ples. Ostal sem sam pri naši mizi, celo Marija se je zavrtela v dunajskem valčku z gospodom županom, potem pa še z Levom Lavričem, kar mi pa ni bilo prav.

Gospod lekarnar Burdych je užigal umetni ogenj in Lontrg in Sora pa zadnja stran hiš na Placu so žareli v rdeči, plavi in rumeni svetlobi. Ob četrta na deset ponoči pa so se sokoli

zbrali na Placu in spet v četreredih odkorakali na Trato.

Pa še nekaj smo letos praznovali. Desetega septembra so končno v Ljubljani pred frančiškansko cerkvijo odkrili Prešernov spomenik. Sklesal ga je slovenski kipar Ivan Zajec. Toliko smo govorili o tem spomeniku in še v Loki smo zbirali krajcarje zanj. Pa je skoraj vsa Loka drla v Ljubljano in tudi Katra in Marija sta pozdravljali sokole, ki so iz vseh krajev Slovenije prišli v Ljubljano in v krojih korakali mimo spomenika. Doktor Tavčar pa je stal v fraku pri spomeniku in Ločanom stiskal roke. Marija ni razumela vsega, kar so govorili o Prešernu, Katra pa si je zapomnila Aškerčev verz o njem:

– Pojoč nam kaže pok k svobodi, naš prerok narodni vodnik!

VII

1906

Na rotovžu so gospodje svetniki veliko govorili o pismu gospoda kustosa ljubljanskega deželnega muzeja. Gospod je zaprosil loško občino, naj mu odda v shrambo častitljivo žezlo freisinskega vladarja, ki je toliko let vladalo našemu mestu in celotni škofovski posesti pri nas. Pa še sejemska znamenja bi rad shranil v ljubljanskem muzeju.

Gospod župan Lenček nam je razložil, kako dragoceno je škofovsko žezlo in kako pomembna so sejemska znamenja.

Končno so se gospodje svetniki z gospodom županom odločili, da izročé dragocene starine v shrambo deželnemu muzeju v Ljubljani, seveda pa nam mora dati gospod kustos pismena in s pečati potrjena jamstva.

Naročili so mi, naj poskrbim, da bo občinski sluga žezlo in znamenja zavil v slamo in v velikem lesenem zaboju oddal potu Nacetu, ki bo zaboj odpeljal v Ljubljano v mestni deželni muzej.

Letos so se naši meščani zagnali na popravljanje in dozidavanje svojih hiš. Naš župnik in odbornik, gospod Avguštin Sinkovec, hoče razširiti farno cerkev čez občinsko zemljo. Obljubil je, da bo med verniki zbral štiriindvajset tavžent kron za prizidek cerkve, potem pa bo še zbiral milodare med verniki, da bo odkupil nasproti cerkve ležečo hišo gospe Antonije Birolla in jo podrl in občina bo nato lahko razširila cesto za promet. Stisnilo me je pri srcu, ko sem pomislil na vdovo tržaškega trgovca, ki je po moževi smrti z dvema sinovoma preselila domov v Loko. Vesel sem bil, da so gospodje sprejeli samo predlog o dozidavi cerkve.

Pa tudi loško ženstvo letos kar tekmuje s popravili in dozidavami. Ceneška je zgradila že lani pri hiši kegljišče in salon. Njeni zlahtnici in sosedi, mesarjevi Ančka in Katka, pa sta se zmenili z nečakom, inženirjem Hafnerjevim Tončetom, da jima je napravil načrt za popravilo njune hiše sredi Placa. Sestri sta poskrbeli, da je Tonče razširil in podaljšal pomol – erker, ki štrli v prvem štuku proti Placu. Gospodični radi posedata v erkerju in gledata na obe plati Placa. Občinski svetnik, doktor Arko, se je na seji hudo razjezil, češ da erker kazi podobo Placa in da bi ga morali podreti. Župan Lenček pa je pribil:

– Meni se pa zdi, da erker nikakor ne kviri lepote fronte in ulica bo imela s pomolom lepšo podobo kakor brez njega.

Mesarjevi frajli bosta tako mirno gledali iz sobe po Placu, niti pred hišo jima ne bo treba stopiti, da bosta še ponoči videli, kako se pretepajo Prifarci in Svetaduharji.

Življenje je vse dražje. Pri nas živimo še kar dobro, saj nam pomagajo krajcarji, ki jih skozi vse leto dobivam na rotovžu za kanclijsko delo. V štacuni pa je vse manj kupovalcev

Tudi na kmetih je hudo. Johana je pravila, da na Fari pred pustom skoraj ni bilo plesalcev, pa tudi vasovalcev ponoči ne, še celo fantovskega ruvanja in pretepanja je veliko manj. Fantini kar krdeloma odhajajo v Ameriko, kmetije pa prodajajo na dražbah.

Marija je letos veliko bolna, boli jo glava, pa oči, pa še roka, ki jo je polomila, ko je padla na podstrešju.

Ko se vrnem iz rotovža in sem v štacuni, obe deklini sedeta k Marijini postelji. Začudil sem se, ko sem zaslišal, da Marija slovensko pripoveduje deklinama o Dunaju. Punci poslušata, čeprav vem, da dosti ne razumeta o muzejih in umetnosti in lepotah dunajskih palač. Ko jima pa začne slikati Prater, pa lutkovno gledališče, ona mu pravi Gasperlteater, pa o velikanskem kolesu, ki se zavrti in te zapelje, razsvetljeno z barvastimi lučkami, pod dunajsko nebo, dekleti kar žarita, Marija pa je spet doma in pozablja, da je daleč med tujci.

Študentje so na Dunaju, tudi Cenetov Tone. Štefan je v Pragi. Ko so se za božič vrnili v Loko, je Marija pri nas priredila hišni bal, kot so študentje poslovenili "hausbal". Rdeči salon, Gastzimmer ga Marija imenuje, smo skoraj izpraznili. Ob steni se je šopiril dolgi klavir, ki so mi ga oča naročili še v mojih otroških letih iz Ljubljane. Ob drugi steni so ženske postavile velikansko raztegljivo mizo, ob njej pa oblazinjene rdeče stole in še dva rdeča fotelja za Marijo in zame. Johana in Katka sta vse večere vezle nove rdeče zastore z rdečimi rožami in jih v petek obesili na vsa tri okna. Marija pa je pekla kar tri dni. Že v soboto zjutraj je Johana zakurila zeleno kmečko peč. Bukove butarice so dišale po vsej hiši. Toplo mi je bilo pri srcu, ko so po kamnitih štengah prihajali študentje, ki so na univerzah na Dunaju in v Pragi poslušali o modrosti, ki je bila meni odvzeta že v mladosti. Birollov Gvidon je govoril le o Groharju in njegovih velikih uspehih v Berlinu, Londonu, Beogradu. Gvido je odbornik v Vesni, društvu slovenskih dijakov upodobljajočih umetnosti. Pokazal nam je dve karikaturi, ki jih je narisal njegov prijatelj Hinko Smrekar. Cenetov pa je pravil, kako se prebija na Dunaju. V veliki sobi prebiva s Lovrom Tepino, ki študira veterino in naravoslovcem Francom Dolžanom.

– Hudo je bilo, pa so mi vsi pomagali, posebno Joškovčev Frenck. Fant je inštruiral po domovih latinščino in tudi v bolnišnici pomagal.

Obrnil se je k meni:

– Zdržal bom, tudi vi ste mi pomagali!

Toplo mi je med študenti. Šinkov Štefan je pripovedoval o veličastnem zletu sokolov v Pragi. Lavdanov pa je stvarno povedal:

– Fantje, kaj pomagajo besede. Zadušil nas bo nemški kapital, ki bo pomagal uresničiti sanje nemških buršev po pangermanski Srednji Evropi.

Katra pa je vprašala:

– Pa se na Dunaju menda ja ne preteplate z nemškimi študenti?

Tone in Gvido sta v en glas odgovorila:

– Videti bi nas morala! Pa so naše kmečke pesti močnejše od nemških sprehajalnih paličic s srebrnimi grifi!

Tone je nadaljeval:

– Glavno je, da smo vsi slovenski študenti eno, brez strankarskih razprtij, vsi hočemo le eno – svobodno slovensko državo!

Sedel sem za klavir. Marija, ki študentov ni poslušala, je dejala:

– Jean, zaigraj nam dunajski valček!

Tone je stopil pred Marijo in se ji priklonil. Zaplesala sta po našem starem rdeče in zlato pomalanem salonu. Zdelo se mi je, da je Marija mlada in srečna.

Dekline – Katra, Johana, Tončka in Jerica – so plesale kar med seboj, le Tončka se je oprijela Birollovega. Plesala sta po vsej sobi, mimo oken in celo na gank.

Jaz pa sem igral in igral na naš stari klavir. Bil sem srečen, saj se je vrnila med stene naše hiše mladost.

VIII

1907

Na rotovžu so letos gospodje svetniki veliko govorili o krivici, ki jo je list Slovenec napravil sodnijskemu adjunktju gospodu Devu. Gospod župan nam je prebral resolucijo, v kateri je napisal, da je gospod adjunkt Dev priljubljen, izvrsten družabnik, ne vtika se v politiko in je nepristranski sodnik. Gospod doktor Zakrajšek je apeliral na gospode svetnike, naj ne debatirajo o zadevi in naj soglasno sprejmejo resolucijo, kar so gospodje tudi storili. Na vseh sejah pa gospodje svetniki in gospod župan premišlujejo, kako bi prišli do novih virov dohodkov za mestno občino. Podžupan gospod Sušnik je predlagal, naj ustanove v Loki mestno hranilnico, ki naj prevzame na svoj račun zadružni vodovod. Čeprav gospodje na rotovžu lepo govore, pa se mi zdi, da celo na občini presojujejo ljudi predvsem po strankarski pripadnosti.

Na Fari so se včasih kmečki fantini pobijali s koli in klali z noži, sedaj pa se tolčejo in psujejo gospodje obrtniki in trgovci iz Loke. Študentje pa menda celo mečejo skale na goste, ki prihajajo iz oštarij.

Ko je doktor Janez Evangelist Krek marca ustanovil katoliško telovadno društvo Orel, so tudi Ločani ustanovili svoje katoliško telovadno društvo. Menda imajo deset starejših članov, osemnajst mladincev in tamburaški zbor.

Na strankarske prepirence pozablajo le še ob veselicah in proslavah. V spomin na lani umrlega pesnika Simona Gregorčiča so se zbrali Ločani ne glede na strankarsko pripadnost v Čitalnici.

Gospica Tilka Logarjeva je prepletla stene dvorane z vencii iz smrečja. Naše dekline so

pa nabrale na Kobili za gradom teloh in ga vpletle med smrečje. Najbolj imeniten pa je bil osnutek Gregorčičevega portreta, ki ga je naslikal Ivan Grohar, ki je med Ločani vse bolj obražtan.

Gospod adjunkt Oskar Dev je dirigiral mešanemu pevskeemu zboru Čitalnice. Zapeli so Nazaj v planinski raj, Katrina prijateljica Višnerjeva Tončka pa je na odru recitala Gregorčičevo Jeftejevo prisego.

Pa še eno zabavo smo imeli v Loki. Konec januarja so pri Otonu Guzelju pripravili lovsko veselico. Loški jagri so prišli na veselico v lovskih opravah. Po Placu je vso noč odmevala pesem o lisičici.

Letos maja so se dogovorili naši študentje, da povabijo prijatelje iz Beljaka v Radovljico na koncert koroških narodnih pesmi, ki ga bo priredila loška čitalnica.

Leskovčev Janko in Cenetov Tone sta hodila po hišah in vabila meščane v Radovljico.

Vedel sem, da si naše ženske žele, da se tudi mi odločimo in obiščemo Radovljico.

Pa sem v nedeljo, 2. maja, naročil kočijo pri Kroni. Dekline Johana, Katra, Tončka in Jerica so že kmalu po petih letele na Trato.

Na Trati je čakalo na vlak za Gorenjsko pol Loke. Spomnil sem se na dan, ko smo pričakovali prvi vlak iz Ljubljane in sem po dolgih letih spet srečal Smoletovo Viktoro. Takrat nisem mislil, da se bodo najina pota tako ločila, da se bom zaradi miru v hiši izogibal Gerbčeve hiše, kjer domuje v prvem štku Viktora s sestro in hčerjo Marijo. Ker se z Marijo večkrat voziva po nakupih v Ljubljano, sva navajena na vožnjo z vlakom. Tokrat pa je bilo drugače. Zgnetli smo se v velik oddelek. Sedeli smo na lesenih klopeh. Ženske so že v Kranju odpirale zavitke s flancati in krofi. Novi pivovarnar Šmid pa je pripeljal na svojem zapravljivčku sodček piva in točil ga je kar v vlaku.

Študentje so se odpeljali v Radovljico že v soboto popoldne. Prenočevali so pri sošolcu Francetu Dolžanu, Lectarjevem Franceljnu, ki se na Dunaju uči za profesorja botanike.

Na štacijonu v Radovljici je pričakal naš vlak radovljiški župan, gospod Janko Vilfan, s Korošci in študenti. V povorki smo korakali po klancu na trg in v gostilno pri Kunstlju. Za naju z Marijo pa se je posebej zavzel Lectarjev Francelj in naju je z doktorjem Zakrajškom povabil domov v Lectarjevo oštarijo.

Gospodinja, gospa Cetarjeva, Franceljnova mati, nas je odpeljala v prvi štuk v nizko izbo z majhnimi okni in visokimi posteljami ter veliko umivalno mizo z rožastim porcelanastim vrčem in majhnim lavorjem.

Pustil sem Marijo pri gospe Lectarjevi, da se osveži. Radoveden in zaskrbljen sem bil, kako se bo naša Katra srečala z deklinami iz Beljaka. Bal sem se zanjo. Hotel sem ji prihraniti ponižanje in razočaranje.

Ko sem stopil na Kunstlovo dvorišče, sem se skoraj zaletel v starega župnika, ki je pripeljal Korošce iz Beljaka. Gospod je skočil k meni in me stisnil v objem:

Jean Kaiba! Je suis hereux de te revoir apres quarante ans!

S koroškim župnikom Razunom sva poslušala patre v Feldkirchu in skupaj preživljala počitnice ob Bodenskem jezeru.

– Župnik v Beljaku sem, je nadaljeval po slovensko.

Razveselil sem se mladostnega prijatelja in sošolca. Jaka pa je že spraševal:

– Pa ti? Nisi šel po mojih stopinjah?

– Občinski sekretar sem v Škofji Loki, orglam pri kapucinarjih in prodajam v očetovi štacuni.

Doktor Zakrajšek je stopil k nama:

– Pa še to morate vedeti, da je gospod Kaiba najbolj skromen, pa najbolj razgledan Ločan. Pa menda edini, ki ga spoštujejo in imajo radi doktor Tavčar pa graščak Strahl pa tudi gvardijan pri kapucinih.

Župnik Razun se je obrnil k doktorju Zakrajšku:

– Prebiram vaše časnike, pa ne razumem vaših prepireng in sovraštva. Predobro vam je! Pri nas na Koroškem se bojujemo za vsako slovensko besedo, za vsako priznanje slovenski stvari, pa smo zato enotni in daleč od strankarskih razprtij. Že davno bi se utopili v nemškem morju, če ne bi gorela v nas ljubezen do naše domovine in do slovenske besede.

Marija je prišla z Lectarjevo gospodinjjo na dvorišče Kunstlove gostilne. Ločani so sedeli za mizami skupaj s Korošci. Logarjeve frajle so se pomešale med koroške pevke. Prav ob odru sem zagledal loške študente in deklino. Cenetov se je pogovarjal z visoko črno deklino, ki je držala v rokah bisernico. Približal sem se odru. Tone je potisnil tujo deklico proti meni:

– Gospod Kaiba, želel bi, da bi imeli v svojem zboru take pevke kot so koroška dekleta. Schwentnerjeva Minka me je prijela za roko:

– Študentje so mi veliko pripovedovali o vas in Loki. Rada bi pela pri vas na koru. Pristopil je visok fantin s črnimi lasmi.

– Černetov Cveto s Tomaja, moj ženin, ga je Minka predstavila Ločanom.

Doktor Zakrajšek, predsednik loške Čitalnice, je z odra pozdravljaj Korošce. Nadaljeval je:

– Ločani smo se odločili, da čisti dohodek od koncerta namenimo gospodinjski šoli pri Svetem Jakobu na Koroškem. Zahvaljujemo se dragim prijateljem s Koroškega, da so z odprtimi rokami sprejeli naše študente v svoje domove in jim pomagali, da so maturirali.

Filozof Franc Dolžan je stopil na oder:

– Študentje, ki ste jih tako gostoljubno sprejeli v Beljaku, smo vam hvaležni. Spoznali smo vaše življenje in vaš boj za slovensko besedo. Radi imamo vas, vašo zgodovino in vaše lepe kraje!

Gospod župan iz Rožice je pozdravljaj loške pevce, koroški medicinec Slamnik pa je slavil kranjska dekleta, se zahvaljeval gostiteljem in zagotavljal prijateljstvo in zvestobo.

Sedel sem s sošolcem Jakobom in študenti pri dolgi mizi. Pevci loške Čitalnice so prepevali koroške narodne pesmi. Adjunkt Oskar Dev je stal pred zborom in z dirigentsko paličico usmerjal tople glasove. Nenadoma je zadonela pesem Gor čez izaro. Žametni tenor jurista Štefana Šinka se je širil čez dvorišča na trg, pa v dolino do Save in še naprej. Z njegovo pesmijo so se stopili nešteti glasovi. Peli smo vsi. Ko smo zvečer stali na radovljiški postaji in se poslavljali od Korošcev, smo čutili, da smo srečali prijatelje za vse življenje.

IX

1908

Na občini veliko razpravljajo o novi progi Loka – Železniki. Gospodje odborniki z gospodom županom so morali priznati, da ima doktor Krek poleg graščaka Strahla glavne zasluge za ustanovitev konzorcija in za načrte za približen račun. Meni pa se vse zdi, da še dolgo ne bo zapiskala lokomotiva v Selški dolini.

V začetku februarja so sokoli pripravili prvo veselico kar v Kroni. Dolenčev Frenck je sicer pripovedoval, da bo kupil Štemarje in da bodo sokoli že poleti na senčnatem vrtu telovadili in gostili svoje somišljenike.

Iz Prage se je pripeljal Hudarevnikov Štefan in Cenetov Tone z Dunaja. Ker sta med ustanovitelji loškega Sokola, sta prišla na prvo javno predstavitev novega društva. Ker sem pri južini nekaj mrmral in menil, da je bolj pametno zapravljati goldinarje za študij, sta se Marija in Katra spogledali in že govorili o ljudski šoli, ki so jo nameravali ustanoviti na Fari, pa so menili Prifarci, da je ne potrebujejo, ker njihovi otroci tako obiskujejo šolo v Loki.

Pa nisem ničesar slutil.

V štacuno je prišla gospa Seršenova, tista, ki ima cimer in kuhinjo pri nas zadaj. Vedel sem, da je ženska špegala, kdaj bo šla Katra k Logarjevim frajlam, Marija pa v kuhinjo in bom sam v štacuni.

– Kaj je, gospa svetnikova? sem jo vprašal, ko je molče in nemirno stala pred pultom.

– Aber so was! Käthe se bo omožila!

– Nemogoče! sem vzkliknil

– Pa še fest fanta bo dobila.

– Pejte, pejte, komu drugemu pravit, sem odvrnil.

– Ich weis es schon, was sie meinen, če denarja ni, potem ni nič. Pa je deklina šla že na Faro po domovinski list, ker Sveti Duh spada pod prifarskega župnika Trillerja.

Nejeverno sem gledal staro gospo in jo še enkrat vprašal, kaj želi kupiti.

– Saj veste, da je moja navada, sie wissen ja, zuhause kauf ich nur Oel und Salz.

Nalil sem Seršenki liter olja in navagal kilo sladkorja. Stopil sem v vežo in poklical Johano, naj pride v štacuno. Odhitel sem po štengah v prvi štuk in planil v spalnico. Marija me je vprašujoče pogledala.

– Kaj skrivata s Katro pred menoj? Seršenka pravi, da se bo deklina omožila.

Marija je mirno pogledala:

– S Cenetovim študentom bosta odšla na Dunaj, je pribila brez opravičevanja.

Bolj kot dekletova odločitev me je zbolelo, da se je Marija dogovarjala z deklino za mojim hrbtom.

Zvečer sem odšel v gostilno k Cenetu, ne da bi se prej pogovoril s Katro in Tonetom. Gospodinja, gospa Cenetova, me je poklicala v kuhinjo.

– Kaj delate z menoj! Uničili me boste! je brez uvoda planila.

Z očmi sem iskal najstarejšega sina Ceneta.

– Saj veste, da ga ni, tudi on je odšel od hiše, v službo k Žigonu v Poljane.

– Povejte vendar, kaj se dogaja, sem se obrnil h gospodinji.

– Tone se je vrnil z Dunaja, pa ni prišel domov, pri Logondru na Fari je na erpergi.

Brez besede sem se priklonil in odšel skozi dolgo temačno izbo na Plac.

Ko sem prišel do naše hiše, sem videl, da so okna v jedilnici razsvetljena. Za mizo so sedeli Marija, Tone in Katra.

Tone se je dvignil:

– Vsi so zoper naju s Katko, zoper moj študij, zoper poroko!

Katra je hitela:

– Še naša mati od Svetega Duha so mi pretili in zahtevali, naj se mu odpovem!

Tone je nadaljeval:

– Frenck s Fare mi bo posodil za prvo silo, sicer se pa na Dunaju že dve leti preživljam z inštrukcijami in delam v špitalu.

Marija pa je stvarno dodala:

– Na Porzellanergasse jima je Tonetova gospodinja prepustila sobo in majhno kuhinjo. Blizu univerze bosta.

Videl sem, da vsi trije žive v oblakih, pa sem trezno pripomnil.

– Šele dve leti si na univerzi. Končaj študij, Katra pa te bo pričakala pri nas.

Pa niso pametne besede zalegle. Vse nedelje in večere je Katra presedela pri Logarjevih frajlah. Z Marijo pa sta vezli rdeče monograme na blazine in kapne.

Pa me je Marija pregovorila, da sva se odpeljala v Ljubljano in kupila pri Urbancu deset metrov zlatorjavega blaga za obleke in šest metrov in pol bele svile za bluze, pa še slamnik. Zapravila sva čez 70 kron. V mestni ljubljanski hranilnici pa sem kupil še dvajset zlatih cekinov za poročno darilo za našo Käthe.

Štacuna je postala tiha. Marija in Johana sta se vrteli med policami, manjkali pa so študentje in Katrin smeh. Hribovci so hodili po sol in olje, placarji pa vse bolj zahajajo h Kocelliju in k Peharju.

V soboto, 21. maja smo pri nas pripravili Katrin poslovilni večer. Marija je napekla sladko pecivo in rozinovo potico, poskrbela za jajčni konjak in orehov liker, pa še tri buteljke rizlinga sem prinesel iz kleti.

Tone Jamar, Katka Jamar, Ivan Kaiba, Marie Kaiba, leta 1908

Tone in Katka Jamar, leta 1908

sošolci Dolžan, Tepina in Slamnik, ki se je pripeljal iz Beljaka, pa stali ob oltarju.

Dagarinov Matevž je pred oltarjem zvezal našo deklino in študenta Toneta. Odločila sta se, da gresta po svoji poti.

Z Marijo pa sva bila sama v Loki. Stala sva molče v rdečem salonu pri oknu. Johana je pospravljala Katrino čumnato. Vse je bilo tiho in prazno.

Slišal sem svoje besede:

– Katka je bila pri nas enajst let, štiri mesece in enajst dni.

Viri

1. Rokopisni zapiski Ivana Kaiba
2. Razgovori: Ivanka Dermota – Telbanova Johana, 1964, 1965, 1966
Števo Šink, notar, 1964, 1965
Gvido Birolla, akademski slikar, 1965
Adela Janežič – Homanova Delči, 1965, 1966
3. Pisma: Marie Schmalstieg München – Mariji Kaiba, Škofja Loka, 1897 – 1908
Janko Leskovec – Tonetu Jamarju, 1904
Štefan Šink, Praga – Tonetu Jamarju, Škofja Loka, 1905, 1908
Antonija Jamar – sinu Tonetu, 1905
4. Zapisniki in drugi zbrani dokumenti iz arhiva občine Škofja Loka, 1861 do 1918, zbral in uredil France Štukl
5. Gradivo in razprave. Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1979
6. France Štukl: *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984
7. *Slovenec*, politični list za slovenski narod, 1896–1908
8. Slovenski narod 1896 – 1908
9. Anton Podbevšek, *Ivan Grohar*, 1937
10. Anton Podbevšek, *Rihard Jakopič*, 1941